

U ime tobožnje "osude totalitarizma" neki koji sebe zovu čuvarima demokracije bune se protiv ove izložbe. Cenzura u ime demokracije, eto to je razina do koje je došlo naše tobože građansko društvo

FEDJA GAVRILOVIĆ

povjesničar umjetnosti, voditelj Galerije Forum

Antifašizam i Tito su, između ostaloga, i simboli hrvatske državnosti

Koncept izložbe "Sjećanje na pobjedu – Trg maršala Tita" postavlja pitanja. Najprije ljevici: zašto ne stoji iza svojih počela? Potom radikalnim segmentima desnice: u čemu je problem s antifašizmom?

RAZGOVARAO BORIS VLAŠIĆ | SNIMIO NIKŠA STIPANIČEV CROPIX

Drug Tito se vratio u centar Zagreba. Izložba "Sjećanje na pobjedu – Trg maršala Tita" postavljena u Galeriji Forum dovela je originalnu Augustinčeviću bistu Josipa Broza i nekoliko drugih umjetničkih djela koja, između ostalog, govore o odnosu javnosti prema Titu i antifašizmu u različita doba. Isti odljev izložen u Forumu nalazi se u Kumrovcu, riječ je o poznatoj skulpturi koju je Antun Augustinčić napravio 1948. prema skici nastaloj tijekom zasjedanja AVNOJ-a, a prikazuje Tita ogrnutog šinjelom. Fedja Gavrilović, voditelj Galerije Forum, izložbu je napravio kako bi podcrtao stalno javno "ograđivanje od antifašizma i antifašističke baštine", a sjećanje na antifašizam smatra potrebnijim nego ikad. Gavrilović je rekao da je osjećao potrebu reagirati na zatiranje antifašizma i socijalizma u javnom prostoru, a u razgovoru za Globus ističe da su "antifašizam i Tito, između ostaloga, i simboli hrvatske državnosti, simboli hrvatske pobjede u II. svjetskom ratu i opcija civilizacije za koju se opredijelio hrvatski narod".

■ **Svaki poštenu ljevičar, kad govori o Titu, mora izvesti neku subverziju. Je li subverzija to što je, osim original-**

nog odljeva, svaki umjetnik čiji je rad uključen u izložbu izvodio svoju podmetačinu kultu ličnosti, dakle javnosti koja se zaklinjala na vječnu odanost drugu Titu? Koja je tvoja subverzija?

- Punokrvna umjetnost suprotstavlja se kultu ličnosti. Čak i kada je vladar gloriificiran, on tu postaje simbol vremena ili ideje, nadilazi svoju potrošnu ljudskost. Ako govorimo o Titu, kult njegove ličnosti koji je nekoć bio nametan građanima zaglušio je banalnošću svojih manifestacija sva realna, pozitivna postignuća njegove vlasti. Toliko o umjetnosti. Što se tiče izložbenog koncepta, on postavlja pitanja. Najprije ljevici: zašto ne stoji iza svojih počela i zašto je radikalima s desnog spektra dopustila da vode glavnu riječ u društvu? Potom određenim, radikalnim, segmentima desnice: u čemu je problem s antifašizmom? Da, on je u Hrvatskoj bio povezan s komunizmom, ali ako vam to smeta, zapitajte se onda malo o vlastitim vrijednostima, o njihovim temeljima i posljedicama.

■ **Govoreći o Titu, svi govorimo o nečemu drugom. Je li i ova izložba takva, o čemu ona govori? Ili izravno je, govori li ona najviše o onome što nije izloženo, zaljubljenosti javnosti u ustaštvo?**

- Ne bih rekao da je javnost zaljubljena u ustaštvo, niti da su to svi desno orijen-

tirani građani. Neki su od njih, znatno desnijih stavova i s dubokim antipatijama prema Titu i njegovoj vlasti, ipak podržali ovu izložbu. Neki zbog svijesti o višeznačnosti tumačenja povijesti, neki zbog antifašizma kao važne stavke društva. Antifašizam i Tito su, između ostaloga, i simboli hrvatske državnosti, simboli hrvatske pobjede u Drugome svjetskom ratu i opcija civilizacije za koju se opredijelio hrvatski narod. Ta civilizacija podrazumijeva toleranciju, sekularizam, javno dobro, sve što se suprotstavlja klerofašizmu, koji je još prisutan i kod nas i u cijelom svijetu.

■ **Što si naučio, a što je Hrvatska zaboravila o Titu?**

- Tito nas je mogao naučiti što znači biti istinski samostalan. Oduprijeti se, za početak, destruktivnom rasnom imperijalizmu, potom okrenuti leđa moćnom Sovjetskom Savezu koji ga je do jučer podržavao, ostati sam na vjetrometini povijesti i izgraditi novo društvo, relativno uspješno u pogledu proizvodnje, inovacija i kulture. Pronaći od svih tih vjetrova povoljan i na njemu sretno

jedriti u međunarodnoj politici. Shvatiti povijesni trenutak i mogućnosti vlastitog pozicioniranja u njemu, akomodirati se pometovskom vještinom, a pritom ne zaboraviti dobrobit zajednice. Današnji kolonijalni položaj Hrvatske u svijetu poražavajući je i govori o tome da su sve lekcije koje su nam ostavili brojni naši političari prošlosti zaboravljeni ili odbačeni s prijezirom. Bilo bi tašto reći da sam to naučio, ali pokušavam.

■ **Je li potrebna hrabrost da se postavi izložba o Josipu Brozu?**

- Ne treba se razbacivati riječima. Bila je potrebna hrabrost za suprotstavljanje nacizmu i nju su pokazali naši partizani. Sve drugo su simbolički činovi.

■ **S obzirom na sustavnost i količinu uništenog, poništenog, ignoriranog i zanemarenog o Titu i partizanima, nije li lako napraviti izložbu o obespavljenom antifašizmu u Hrvatskoj?**

- I prelako, ako samo lamentiramo o devastaciji simbolične i realne antifašističke baštine. Ali izložbe su samo povod za razgovor. Treba napustiti galerije, akademije i časopise i stupiti u dijalog s političkim akterima. Dati predstav-

Iskreno, nisam optimist i mislim da će se uskoro svaki jasniji istup u smjeru kritike društva cenzurirati, a možda i sankcionirati

Ako sve utone u izložbe i akademske publikacije, antifašizam će postati tek pomodna supkultura, bez ikakvog stvarnog značenja. Najvažniji je politički aktivizam, a njega za sada ne vidim

nicima konkretne zahtjeve. Pa Trg maršala Tita u Zagrebu nismo izgubili zbog izložaba, okruglih stolova i znanstvenih radova, nego zbog političkog aktivizma jedne vrlo glasne i vrlo radikalne manjine.

■ **Je li antifašizam sada u ilegali u Hrvatskoj? Je li to pravo mjesto za antifašizam, svu njegovu hrabrost i kreativnost?**

- "Okovi su krila da se brže leti", napisao je Kranjčević. Samo, ako sve utone u izložbe i akademske publikacije, antifašizam će postati tek pomodna supkultura, bez ikakvog stvarnog značenja. Najvažniji je politički aktivizam, a njega za sada ne vidim.

■ **Hoće li odgovor "Spremni!" među pola milijuna ljudi na koncertu na Hipodromu na Thompsonov ustaški poklič značiti da je demokracija završila svoj boravak u Hrvatskoj ili će, naprotiv, biti dokaz da ona postoji bez ograničenja?**

- S tim pokličem demokracija i sve što ona znači – a to su: inkluzivnost, tolerancija, sekularizacija, vladavina prava, briga za zajednicu i za javno dobro – umire. Silovana i ponižena.

■ **Ako jedan narod želi promijeniti svoju prošlost, naknadno se obračunati s pozitivnim razvojem događaja, kao što je bio nastanak i pobjeda antifašizma u Drugom svjetskom ratu, što to govori o tom društvu?**

- To govori da imamo puno frustracija iz prošlosti. Shvaćam da neke obitelji imaju mučne priče i mučna iskustva iz doba Titove vladavine. I to treba poštovati i treba osuditi kršenja ljudskih prava i ideološke progone svake vlasti. Ali zašto se ne govori o tome da i oni trebaju poštovati mučne priče druge strane? Zašto ne poštovati, bez obzira na ideologiju, potomke mora civila poklanih u NDH i zašto ne razumjeti njihove simpatije prema partizanima? Čemu ih demonizirati? Zašto minorizirati taj egzistencijalni čin otpora fašizmu i stotine tisuća mučenih i ubijenih partizanki i partizana koji su se borili za neki ideal boljeg društva? Jasno je da takva politika, smanjene empatije i ljudskosti, pogoduje jednom, vrlo uskom segmentu društva koji je us-

Trg maršala Tita nismo izgubili zbog izložaba, nego zbog političkog aktivizma jedne vrlo glasne i vrlo radikalne manjine

kroz veličanje nacizma je bolesno. ■ **Je li neobično da se kultura, izuzev pjesničkoj inspiraciji kod Thompsona, još uvijek opire desničarenju i revitalizaciji ustaštva koje je prisutno**

postavio svoju gotovo apsolutnu vlast u Hrvatskoj danas. I s njome mogućnost nametanja takve ideologije stanovništvu.

■ **Izložba djeluje nevino, svi prikazi brisanja antifašizma iz stvarnog života, dokumentirane simboličke akcije, gotovo su bezazleni građanski otpor sveprisutnoj eliminaciji antifašizma. Zašto se uopće veliča ustaštvo?**

- Nacizam je bolest društva, a veličanje nacizma, čiji je ustaštvo jedan izdanak, jednako je veličanju raka, tumora, shizofrenije, hripavca ili gonoreje. Svaka relativizacija ustaške vladavine, svaki tobožnji dišpet naspram nekih upitnih aspekata današnjeg društva

kao mainstream razmišljanje, stav javnosti? Ili ja to krivo vidim pa ne primjećujem umjetnička djela koja bi se divila ili tretirala ustaštvo kao neku normalnost?

- Da, nemamo Leni Riefenstahl. Veličanja ustaštva u popularnoj umjetnosti, pa i kod spomenutog megapopularnog kantautora, svode se na bapska kmečanja i žalopojke, što je, u svjetlu ideologije borbenog nadčovjeka na koju se pozivao krug Hitlerovih saveznika, užasno smiješno. Teško je stvoriti efektno umjetničko djelo koje se temelji na isključivosti i rasnoj supremaciji, gotovo feudalnoj preraspodjeli bogatstva u ruke nekoliko obitelji, ideologiji krvi i tla, prevladanoj u industrijskom društvu. Leni Riefenstahl je uspjela spojiti ono naizgled nespojivo u nacističkoj ideologiji: vizije sjajne budućnosti s konzervativnom žudnjom za izgubljenim prapočelom. Što se tiče ustaškog pokreta, za razliku od talijanskog fašizma ili njemačkog nacizma, on nije posjedovao elaboriranu filozofiju. To

je bio pokret nekolicine političkih analfabeta, kratkovidnih i ne odveć bistrih ljudi, s kratkoročnim ciljevima.

■ **Treba li uopće otvarati dijalog o karakteru antifašističkog pokreta u Hrvatskoj i sučeljavati ga s fašizmom iz Drugog svjetskog rata, u našem slučaju, i ustaštvom? Ili je besmisleno komunicirati s onima koji bi i dana proganjali Srbe, ljevičare, pripadnike seksualnih manjina...?**

- Nema smisla razgovarati s pacijentima. Ali treba pokrenuti dijalog s predstavnicima vlasti, čak i iz desnog spektra, i postaviti jasno svoje zahtjeve vezane uz antifašističke tekovine. One se ne odnose samo na javnu memoriju nego i na socijalne politike, realan život ljudi. Nema smisla da osiromašeno radništvo danas jedino u desnici vidi zagovornike svojih prava, dok se njihove politike temelje na grabežu javnih sredstava, obiteljsko-kumskom pogodovanju i korupciji. Socijalizam, koji su donijeli partizani, imao je drugačije svjetonazorske

postavke. Zašto se toga sramiti i zašto to odbaciti? Zbog glasni osuda komunizma koje plasiraju predstavnici krupnog, korupcijom oplodenog kapitala? I nisu te osude tu zbog njihove zabrinutosti

za ljudska prava, nego zbog brige za vlastite sporne materijalne stečevine. Ponavljam, Titov trg u Zagrebu nije nestao zbog gnjeva hazuovske ili ulične rulje – koje se zapravo u svom diskursu i izrazu jako malo razlikuju – nego zbog političke trgovine.

■ **Izložba traje. Za Titova života bi vjerojatno već bila skinuta, Labrović bi završio na obavijesnom razgovoru, a tebe bi premjestili u skladište. Nakon njegove smrti, a prije hrvatske samostalnosti, ti bi bio heroj omladinske štampe. Danas si prozva'o savjest društva. Koliko je to rizično?**

- Kako je sve relativno! Iskreno, nisam

optimist i mislim da će se uskoro svaki jasniji istup u smjeru kritike društva cenzurirati, a možda i sankcionirati. Netko će reći kako je već činjenica da KIC može postaviti ovakvu izložbu indikator demokratskog pluralizma. No, pazite drugu stranu priče. U ime tobožnje "osude totalitarizma" neki, koji sebe zovu čuvarima demokracije, bune se protiv ove izložbe. Cenzura u ime demokracije, eto to je razina do koje je došlo naše tobože građansko društvo. Povijesna distanca znači da možemo odijeliti pozitivne tekovine antifašizma i socijalizma od kasnijih totalitarnih aspekata vlasti. To treba jasno razdvojiti. Pa čak i u jednoj osobi.

■ **Što bi ti rekao drug Tito?**

- Citirao bi moto pjesme "Noć u provinciji" druga Krleža: "Psi laju, a karavana prolazi."

■ **Je li najgore prokletstvo za Hrvatsku to što Tito živi vječno?**

- Nitko ne živi vječno. Čak ni ideje. Ali one se transformiraju i time transformiraju društvo. A mi, prolazni ljudi, moramo biti čuvari ideja koje nude bolju budućnost zajednici – lokalnoj i globalnoj.

■ **Treba li se zabrinuti zbog ekstremnog desničarenja u Hrvatskoj? Treba li se HDZ, danas umnogome klasična konzervativna stranka, zabrinuti zbog toga što bi mu se, i svim biračima HDZ-a, moglo desiti ako ekstremno desne ideje zgrabe moć?**

- Zavodljivi populizam ekstremne desnice nudi brza rješenja ozbiljnih problema, glasno domoljublje, tihu pljačku i polaganu, ali sigurnu eroziju građanskih sloboda. Stranke s lijevog spektra trebale bi biti odlučnije u svojim zahtjevima, čvršće u svojim pozicijama. Desni ek-

stremisti nisu mnogobrojni, ali su jako prisutni, uvukli su se u sve pore društva, od obrazovanja do službene kulture, i svojim nasiljem siju strah. "Klasični konzervativci" podilaze im sve više, jer od njih imaju glasačke koristi i ne trebaju se ni najmanje brinuti ni oko čega. Ideologija im je dovoljno monolitna i manihejski crno-bijela da lako instrumentalizira svaku radikalnu poziciju. Ljevica se, trenutno, skriva iza pametnih

okruglih stolova, rock koncerata, prosvjeda bez posljedica i konsternacija. Nismo svjesni da će se sve naše građanske slobode uskoro ugasiti ako ne počnemo realno djelovati.

Desni ekstremisti nisu mnogobrojni, ali su jako prisutni, uvukli su se u sve pore društva i svojim nasiljem siju strah